

acta historica neosoliensia

tomus 9

Banská Bystrica 2006

ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA

**Odborný časopis Katedry histórie Fakulty humanitných vied
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici**

9/2006

OBSAH

Jubileum

ALBERTY, J.: Na čo si spomínam	7
SNOPKOVÁ, B.: Doc. PhDr. Valéria Chromeková, CSc. – personálna bibliografia	11

* * *

Články

RAGAČ, R.: Stredoveký hrádok v Dúbravici	25
TOMEČEK, O.: Počiatky drevorubačských a uhliarskych osád na území obce Motyčky	31
KUNEC, P.: Bojovník za slobodu alebo dobrodruh? Pobyt a aktivity Móricia Augusta Beňovského v Spojených štátoch amerických v roku 1782	38
NAKAZAWA, Tatsuya: Slovenská politická myšlienka počas revolúcie v roku 1848 z hľadiska štátoprávnych dejín	48
HOLEC, Roman- PÁL, Judita: Štyri stretnutia a dve kariéry (gróf Gyula Andrásy a gróf Emanuel Péchy)	65
ZUBKO, P.: Slováci na maďarskom území Abovskej a Zemplínskej stolice (18. stor.-1. ½ 20. stor.)	81
KMEŤ, M.: Poznámky k miestu Michala Žilinského v kontexte slovenských národných dejín	98
JURČIŠINOVÁ, N.: Podiel odborov Československej jednoty na rozvíjaní česko-slovenských kultúrnych vzťahov (1896-1914)	114
DONČOVÁ, A.: Problematika včleňovania južných oblastí Slovenska do ČSR na príklade územia okresu Veľký Krtíš	124
PECNÍK, M.: Peripetie Kremnickej mincovne v prvej polovici 20. storočia	132
UHRIN, M.: Výzbroj povstaleckého poľného delostrelectva	137

Výstupy z grantov

ŠIŠJAKOVÁ, J.: Protižidovské prejavy na Slovensku po druhej svetovej vojne (1945-1948) a ich podoba v oblasti severozápadného Slovenska	148
HALCZAK, B.: Próby przebicia się oddziałów UPA z Polski przez terytorium Czechosłowacji do Niemiec w 1947 r.	158
В'ЯТРОВИЧ, В.: Чехословацчина очима українських повстанців 1945-1948	166
ŠMIGEL, M. – MIČKO, P.: K problematike utečeneckých vín na Slovensko v rokoch 1944-1946	175

Rozhľady

BORON, P.: „Hic ritus etsi visus est nonnullis ridiculosus” – Obrzedy intronizacyjne u Słowian.....	185
JEŽEK, V.: Racionalismus a humanismus v tvorbě a životě byzantského autora Michaela Psella.....	199
NAGY, I.: Machiavelli a Erasmus Rotterdamský – jeden konfrontačný pohľad na dvoch humanistov v kontexte Európy prvej tretiny 16. storočia	213
SCHÖNHERR, K.: Nepriateľstvo cisára Maximiliána II. a sultána Süleymana (1564-1566).....	225
RODAN, K.: Heinrich Caesar Weeber (1811-1891), průkopník v oboru lesnictví a tvůrce prvních schematismů	238
KNOB, S.: Výluky v rakouské části Habsburské monarchie na přelomu 19. a 20. století.....	243

Metodológia

LÁBAJ, L.: Július Botto, život historika.....	252
DANIŠ, M.: Branislav Varsik v kontexte všeobecných dejín na Slovensku.....	271
KARCOL, M.: Slovenská historiografia o židovskej otázke na Slovensku v rokoch 1938-1939	277
LISKOVÁ, H. – ALBERT, T.: Niektoré teoretické a praktické aspekty vyučovania latinského jazyka ako spoločného základu	293

Polemiky a diskusie

FREMAL, K.: Niekoľko polemických poznámok k obrazu SNP v najnovšej knihe Sergeja Čujeva	304
--	-----

Dokumenty

KOŽIAK, R.: Conventus episcoporum ad ripas Danubii, a. 796 ako prameň k počiatkom franských misií na strednom Dunaji.....	313
SCHWARC, M. – HOLÁK, M.: Politické pomery na Slovensku pred voľbami do Snemu Slovenskej krajiny pohľadom viedenskej SD	321
SYRNÝ, M.: Zápisnica o výsluchu Júliusa Ďuriša na ústredni Štátnej bezpečnosti	335

Muzeológia a kultúrne dedičstvo

MARTULIAK, P.: Remeslo a ľudová výroba v novohradskom Podjavorí	345
KMEŤ, M.: Hodžovská pozostalosť v Múzeu Michala Munkácsyho v Békešskej Čabe.....	356
ZACHAR, J. – MÁCELOVÁ, M.: Archeologické výskumy v Banskej Bystrici v roku 2006	365
KOLLÁR, Š.: Niektoré princípy tvorby a realizácie prezentačného marketingu múzeí.....	371
MÁCELOVÁ, M.: Muzealizácia v súčasnej spoločnosti a poslanie muzeológie	379

Študentská vedecká aktivita

MARČEKOVÁ, K.: Mytológia smrti u Slovanov a iných etník	383
MARKUSKOVÁ, H.: Historiografická analýza časti diela <i>Abregé de l'histoire des Turcs</i> venujúcej sa dobytiu pevnosti Nové Zámky roku 1663 Turkami	387

Recenzie

ACOT, Pascal: <i>Historie a změny klimatu</i> . Praha, 2006. (O. Tomeček)	395
LEDUC, Jean: <i>Historici a čas: Koncepcie, otázky diela</i> . Bratislava, 2005. (J. Šuch)	398
SCHMITT, Jean-Claude: <i>Le corps des images : Essais sur la culture visuelle au Moyen Âge</i> . Paris, 2002. (L. Pacindová)	400
<i>Minulosť a prítomnosť Banskej Bystrice I., II.</i> Ed. I. Nagy, I. Graus. Banská Bystrica, 2006. (Z. Chladná)	402
SEGEŠ, Vladimír: <i>Prešporský pítaval : Zločin a trest v stredovekej Bratislave</i> . Bratislava, 2005. (A. Kónyová)	406
ROMSICS, Ignác: <i>Trianonská mierová zmluva</i> . Bratislava, 2006. (A. Dončová)	408
<i>Denník – Autentický denník stíhacieho pilota z II. svetovej vojny</i> . Preklad P. Ušiak. Banská Bystrica, 2006. (M. Uhrin)	410
VOREL, Petr: <i>Základy historickej regionalistiky : Metodika výzkumu a interpretace pramenných zdrojů místních a regionálních dějin v českých zemích</i> . Pardubice, 2005. (P. Maliniak)	412
<i>Považská Bystrica : Z dejín mesta</i> . Zost. B. Kortman. Žilina, 2006. (J. Šišjaková)	415

Správy

Zoznam kvalifikačných prác obhájených na Katedre histórie FHV UMB v roku 2005 (M. Karcol)	416
Svätec a jeho funkcie v spoločnosti (L. Pacindová)	418
Konfesionalizmus a jeho úloha v slovenských dejinách (A. Dončová)	421
Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov V. (M. Holák)	423
Vedecký seminár s medzinárodnou účasťou Ukrajinská povstalecká armáda v dejinách povojnového Slovenska (1945-1947) (M. Kmeť)	425
Konferencia s medzinárodnou účasťou Radikálny socializmus a komunizmus na Slovensku v rokoch 1918-1989 : Spoločnosť medzi demokraciou a totalitou (Jana Šišjaková)	427
Päťdesiat rokov od krvavých udalostí v Budapešti 1956 (F. Neupauer)	429
Úloha škôl s vyučovacím jazykom materinským v menšinových komunitách (M. Kmeť)	431
Medzinárodná konferencia: Slovensko v európskej dimenzii dejepisného vyučovania (M. Kmeť)	433
Zasadnutie slovensko-poľskej komisie historikov (D. Škvarna)	437
Zasadnutie slovensko-maďarskej komisie historikov (D. Škvarna)	438

Štyri stretnutia a dve kariéry (gróf Gyula Andrásy a gróf Emanuel Péchy)

ROMAN HOLEC – JUDIT PÁL

Katedra slovenských dejín, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava
Katedra novovekých dejín, Fakulta histórie a filozofie Univerzity Babeş-Bolyai, Kluz (Rumunsko)

Prológ

Príspevok analyzuje na štyroch chronologicky radených príkladoch premeny vzťahu dvoch špičkových uhorských politikov a aristokratov – grófa Gyulu Andrásyho st. a grófa Emanuela Péchyho. Ich dlhodobé stýkanie a potýkanie – od reformných čias až po obdobie dualizmu – ovplyvňovali konkrétne politické okolnosti, politický pragmatizmus a nakoniec i úplne subjektívne rozhodnutia ľudí z bezprostredného okolia oboch osobností. Výsledkom bolo, že z nezmieriteľných politických súperov sa stali nakoniec spojenci a na sklonku života dokonca príbuzní.¹

Gróf Gyula Andrásy (1823-1890) sa narodil v rodovom sídle v Trebišove v Zemplínskej stolici. Jeho otec bol veľkostatkárom a jedným z predstaviteľov tzv. komínovej aristokracie. Podnikal v železiarstve, čo pre šľachtu nebolo ani zďaleka typické. Gyula Andrásy študoval v Sátoraljaújhely a právo na univerzite v Pešti. Zo začiatku bol stúpencom ideí Istvána Széchenyiho, ale postupne sa zblížoval so stále radikálnejšou rétorikou liberálnej šľachty. Ako vynikajúci jazdec, skvelý rečník a mladík povestný svojimi hazardnými kúskami, získal si srdcia rovesníkov i mnohých žien. Stal sa poslancom za Zemplínsku stolicu, počas revolúcie velil honvédom a revolučná vláda ho poverila úlohou vyslanca v Turecku. Po porážke revolúcie žil v exile. Po amnestii sa vrátil do Uhorska dostatočne skoro, aby sa stal jedným zo strojcov vyrovnania a po ňom prvým uhorským ministerským predsedom. Svojím zjavom a eleganciou očaril cisárovnú Alžbetu do takej miery, že to dalo podnet dokonca ku vzniku rôznych klebiet. Andrásyho vláda vydržala do roku 1871, keď prevzal post ministra zahraničných vecí. S jeho pôsobením je spojená protiruská politika monarchie, okupácia Bosny a Hercegoviny a podpísanie Dvojspolku. Tí čo ho poznali, mu vyčítali predovšetkým povrchnosť a skutočnosť, že sa rád obklopoval ľuďmi, ktorí nedosahovali jeho úroveň.² Od roku 1879 sa utiahol do „politického dôchodku“.

Gróf Emanuel Péchy (1813-1889) sa narodil v rodovom sídle Péchyovcov v Boldogkőváralja v Abovskej stolici. Ako aristokrat, konzervatívny politik a vysoký štátny úradník zásadne lojálny voči dynastii a panovníkovi bol reprezentatívnym typom človeka, ktorý zosobňoval významnú sociálnu vrstvu v 19. storočí. Stelesnil v sebe jej životnú dráhu, verejný i súkromný život, ako aj stratégiu správania, a to v širokom celouhorskom i regionálnom kontexte. V rokoch 1839-1841 bol Péchy poslancom na bratislavskom sneme za Abovskú stolicu, v období 1841-1848 pôsobil ako administrátor Zemplínskej stolice a ako magnát účinkoval v hornej komore snemu. Revolúciu a päťdesiate roky spojené s režimom neoabsolutizmu prežil zámerne v politickom ústraní, aby sa roku 1860-1861 vynoril ako župan Abovskej župy a mesta Košíc. V období províziória sa znovu vedome ocitol v ústraní a v rokoch 1865-1867 sa k svojim predchádzajúcim funkciám vrátil. Ako župan (a magnát súčasne) pôsobil znovu v hornej snemovni parlamentu. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní sa stal na návrh Andrásyho vlády kráľovským komisárom Sedmohrad-

¹ Kostru príbehu sme prevzali a v podobe mikrohistorických sond rozšírili na základe monografie HOLEC, R. - PÁL, J.: *Aristokrat v službách štátu. Gróf Emanuel Péchy*. Bratislava 2006. Jednou z mála slovenských prác, o ktoré sme sa v tejto vyše 400-stranovej knihe mohli oprieť, bola monografia CHROMEKOVÁ, V.: *Politické strany Uhorska*. Bratislava 1979, ktorá ani po takmer tridsiatich rokoch od publikovania nestratila nič zo svojich kvalít.

² Podrobnejšie KÁKAY ARANYOS II. [ABRÁNYI, C.]: *Graf Julius Andrásy*. Leipzig-Pressburg 1879; WERTHEIMER, E.: *Graf Julius Andrásy*. Sein Leben und seine Zeit. I.-III. Stuttgart 1910-1913. Ak nie je uvedené ináč, vychádzame z týchto životopisných prác.

ska zodpovedným za realizáciu únie tohto správneho celku s Uhorskom. Obdobie 1867-1872 sa tak stalo politickým vrcholom v kariére Péchyho, najmä keď viackrát nevyšlo jeho vymenovanie za ministra. Aj po odvolaní z tejto funkcie zostal v spojení so Sedmohradskom a v rokoch 1872-1881 bol poslancom za mesto Kluž v dolnej snemovni parlamentu. A nakoniec vo volebnom období 1881-1884 sedel v poslaneckých laviciach ako poslanec za mesto Košice, v ktorom kedysi svoju politickú kariéru začínal. Do konca života mal potom právo zúčastňovať sa ako magnát zasadani hornej snemovne parlamentu.

Prvé stretnutie – Súperi

V novembri 1844 vyšiel kráľovský reskript, ktorým sa podstatne rozšírila podstata tzv. administrátorského systému. Jeho najdôležitejšou úlohou sa stalo programové oslabenie stoličnej autonómie. Administrátori mali byť od vlády ešte viac závislí a lepším platom sa mala umocniť aj ich lojalita. Hlavný župan alebo administrátor ako jeho zástupca musel bývať v stolici, predsaď stoličným zhromaždeniam, mať v rukách (presnejšie zmocniť sa) a viesť sedriu ako stoličný súd, presadzovať vládne príkazy a pri voľbách pretláčať vládnych kandidátov a lojalných ľudí. Úlohou administrátorov podľa kráľovského reskriptu teda bolo „vo svojich stolicich zabezpečiť voči vláde a ústave lojalnú väčšinu“ a s náležitou prísnosťou postupovať voči tým, ktorí „sú ústupčiví voči opozícii alebo s ňou dokonca spolu hrajú“, čiže spolupracujú.³

Všetky tieto úlohy plnil gróf Emanuel Péchy ako administrátor Zemplínskej stolice. Stolice, v ktorej získavali politické ostrohy poprední vodcovia maďarskej liberálnej opozície na čele s Lajosom Kossuthom. Práve v Zemplíne sa Péchy stal svedkom začiatku politickej kariéry mladého Gyula Andrásyho. Ich mnohoročný vzájomný vzťah zásadne ovplyvňoval životný príbeh oboch politikov.

Mladý Gyula Andrásy sa po návrate zo zahraničia s plnou vervou vrhol do víru celoštátneho i stoličného spoločenského a politického života. Jeho už spomínané riskantné bravúry (dnes by sa povedalo adrenalinové výkony), pri ktorých neraz ľahkomyselne riskoval život, sa stali povestnými aj za hranicami stolice. Imponoval aj v politickom ohľade. Prvú reč držal v septembri roku 1844 práve na stoličnom zhromaždení a už z nej bolo zrejmé, že Andrásyho pohľad presahoval úzky región Zemplína. Hovoril o slobode a nezávislosti krajiny, o materiálnom blahu štátu, kvôli ktorému treba priniesť aj finančné obete. Keď ide o všeobecné blaho, nemožno holdovať provinčným stanoviskám, lebo potom síce bude človek dobrým Zemplínčanom, ale nie dobrým patriotom. O rok nato už Andrásy zložil prísahu vo funkcii tabulárneho sudcu v stolici. Bolo očividné, že v ňom vyrastá individualita, z ktorej sa zrodí výrazná politická osobnosť.

Andrásy nemilosrdne vystupoval proti všetkým snahám reakcie i vlády, obraňoval stanoviská i vodcov opozície voči útokom reprezentanta konzervatívnej strany grófa Emila Desseffyho. V článku z 26. 5. 1846 v *Pesti Hírlap* dvadsaťtiročný Andrásy ostro zaútočil naňho i vládu a vyslovil myšlienku, že národ, ktorý pre momentálny úspech obetuje svoju budúcnosť, je podobný človeku v rukách úžerníka, ktorý sa kvôli niekoľkým zlatým upíše na tisíce. Taký národ i človek sú odsúdení k zániku. Vďaka radikálnej rétorike, argumentačným schopnostiam a charizmatickému zjavu sa Andrásy čoskoro stal jedným z popredných vodcov Gáborom Kazinczom založeného radikálneho spolku *Szegény legények* (Chudobní mládenci), ktorého cieľom bolo rozširovať v Zemplíne a v susedných stolicich opozičné myšlienky. Nečudo, že sa dostával do stálych konfliktov s administrátorom Péchym a jeho klikou.

Liberálna verejná mienka reformnej doby a neskoršia historiografia vykreslili pomerne negatívny obraz administrátorov, ktorých považovali doslova za bezcharakterných prisluhovačov centrálnej vlády a predovšetkým odporcov maďarského liberalizmu. Ich pôsobenie podväzovalo aktivity stolice, pritom práve stolice boli hlavným dynamickým faktorom reformného hnutia. Z tohto hľadiska si o Péchyho autorite a obľúbenosti nemožno skutočne robiť ilúzie.

³ CSORBA, L. – VELKEY, F.: Reform és forradalom 1790-1849. Budapest 1998, s. 166.

O tom, na akej horúcej pôde sa musel Péchy pohybovať, svedčia aspoň dva volebné príklady, v ktorých ťahal za kratší koniec. V auguste 1847 sa v stolici uskutočnila voľba nového úradníckeho aparátu. Ako už bolo pre Zemplín typické, voľby mali konfrontačný charakter a vyústili do bitky medzi vládnym a opozičným táborom. Opozícia obsadila násilím sálu stoličného domu a zohrala napokon rozhodujúcu úlohu pri samotnej voľbe.

Ešte významnejšia voľba sa odohrala v októbri 1847. V septembri bolo totiž vydané kráľovské nariadenie o zvolaní snemu do Bratislavy na november toho istého roku. Emanuel Péchy upozornil zhromaždené stavy na význam ich rozhodnutia a „vzval ich na voľbu takých poslancov, ktorí rozvážne a ako je potrebné uchopia potreby vlasti a ktorých srdcové a citové schopnosti umožňujú očakávať, že strom našej ústavy zarodí bohaté ovocie.“⁴ Predstava stavov o „blahu vlasti“ však bola odlišná od županovej. Vďaka predchádzajúcim postojom a nespochybniteľným schopnostiam zvolila radikálno-opozične naladená väčšina Zemplínskej stolice, treba povedať, že po zložitom predvolebnom zápase, keď sa nervozita vybičovala na maximum, Gyulu Andrásyho spolu s Gáborom Lónyayom ako svojich zástupcov do dolnej komory bratislavského snemu.

Politický charakter stolic meraný podľa orientácie zvolených poslancov sa mohol vyvíjať aj na základe zásahov zvonku – doslova vývozom politických ideí z jednotlivých stolic do druhých. Zemplín si po úspešnej opozične ladenej voľbe roku 1847 dovolil ovplyvniť v opozičnom duchu výsledok poslaneckej voľby v susednej Užhorodskej stolici. Tá bola na pláne o pár dní neskôr ako v Zemplíne a každému bolo jasné, že bez účinnej pomoci zvonku bude zvolený za poslanca prívreženec vládnej strany. Preto sa asi sedemdesiatka členov zemplínskej opozície pod vedením Andrásyho vydala do Užhorodu a tu po nemilosrdných zrážkach s vládnou stranou pomohli opozícii nadobudnúť prevahu. Vládny kandidát prepadol a skončil vo vode na nádvorí stoličného domu. Bol zvolený jeden opozičný a jeden populárny, všetkými stránkami akceptovaný kandidát. Nakonca aj inštrukcie pre poslancov boli pripravené v duchu predstáv Zemplínčanov.

V súvislosti so zemplínskou októbrovou poslaneckou voľbou v roku 1847 znel pôvodný zámer liberálnej stoličnej väčšiny k istému 24-ročnému Andrásyemu zvoliť buď Kazinczyho alebo Lajosa Kossutha. Andrásy však z rôznych dôvodov odmietol tak jedného, ako aj druhého a tak podľa Péchyho „tento plán stroskotal a nikto sa tomu nevzpierať“. Na pamätnom zasadnutí snemu v rokoch 1847/48 sedeli nakoniec za Zemplín v dolnej snemovni dvaja už spomínaní renomovaní poslanci – mladý Andrásy a starý Gábor Lónyay.

Hlavný zastupujúci župan Zemplínskej stolice Emanuel Péchy v správe palatínovi arcivojvodovi Štefanovi dáva nahliadnuť do zákulisia zložitých osobných vzťahov, ktoré sa vypuklo prejavili počas celého predvolebného zápasu. Vyslanie oboch zvolených poslancov palatínovi arcivojvodovi Štefanovi komentoval slovami, že Lónyay – zvolený už štvrtýkrát za sebou – „v mnohých veciach už začína rozmýšľať trizevejšie a už aj tak by nemohol byť obídenny“. Na adresu Andrásyho dodal: „Tak málo ako Lónyay je aj Andrásy podobným „rečníkom“ a nebude preto agitovať; k tomu je vo vysokej miere aj aristokratom, a síce jemného charakteru, nie prudký a strohý. Jeho Excelencia gróf Széchenyi, ktorého si Andrásy mimoradne ctí a ktorého si zobral takpovediac za vzor, môže v mnohých veciach naňho silno vplyvať.“⁵

Predpoveď Péchyho sa ani zďaleka nenaplnila, naopak, vývoj udalostí čoraz viac vzdaloval mladého poslanca od Istvána Széchenyiho, ktorý sa stále snažil uviesť do života na liberálnych základoch spočívajúcu vládnú stranu. Vzdalávanie Széchenyimu približovalo Andrásyho ku Kossuthovi, čo dokázal napr. v otvorenej podpore jeho koncepcie výstavby železnice Vukovar – Fiume (*Rijeka – autori*). Andrásy sa tak postupne dostal medzi najpozoruhodnejšie osobnosti snemu z rokov 1847/8.

Poslanci Lónyay a Andrásy pravidelne informovali materskú stolicu o najdôležitejších

⁴ Gróf Andrásy Gyula beszédei. I. 1847-1868. Budapest 1891, s. 4.

⁵ Hlásenie E. Péchyho arcivojvodovi Štefanovi zo 14. 10. 1847. In: Kossuth Lajos 1848/49-ben. I. Kossuth Lajos az utolsó rendi országyűlésén 1847/48. Szerk. I. Barta. (Kossuth Lajos őssze munkái XI.). Budapest 1951, s. 204-205; WERTHEIMER, E.: c. d., I., s. 9-10.

snemových rozhodnutiach, o priebehu a hlavných udalostiach revolúcie i o vzniku zodpovedného ministerstva. Péchy teda prichádzal do kontaktu s mladým grófom tak v Zemplíne, ako aj v Bratislave, a získal si napriek súpereniu a rozdielnym názorom svojou zásadovosťou a korektnosťou Andrásyho uznanie a úctu.

Revolúcia vynesla Andrásyho do vysokých a zodpovedných postov a Péchyho, naopak, ako lojálneho konzervatívca, zmietla z jeho administrátorského kresla. Práve v súvislosti s ním je zrejme istá symbolika. Péchy zostal oficiálne zemplínskym administrátorom do 11. 4. 1848. Hoci vplyvný Széchenyi bol za vymenovanie Péchyho za hlavného župana, nakoniec ho v kresle nenahradil nikto iný ako mladý Gyula Andrásy. Mal 25 rokov a od mája vo funkcii zemplínskeho župana viedol stolicu a jej národné gardy v prvých radoch revolúcie. Pokračoval na vojenských i diplomatických bojiskách. Péchy sa utiahol do pasivity na svoje statky a prežil na nich aj obdobie neoabsolutizmu. Andrásy musel po porážke revolúcie odísť do exilu.

Druhé stretnutie – Spolupracovníci

Pád neoabsolutizmu, Októbrový diplom a Februárový patent priniesli pre uhorskú politiku na začiatku šesťdesiatych rokov veľké oživenie, ešte väčšie nádeje, ale aj isté rozpaky. Péchy a Andrásy znovu vstupujú do politického ringu. Ich postoje však boli primerane rôznym politickým táborom odlišné. Péchy prijal ako príslušník konzervatívnej šľachty z poverenia panovníka županské kreslo, Andrásy ho však ako presvedčený liberál odmietol. Bolo to v duchu deklarácie Gyula Andrásyho, Menyhérta Lónyaya a Kálmána Tiszu zo začiatku novembra 1860 uverejnenej v *Pesti Napló*, podľa ktorej mala aj verejnosť odmietnuť akceptovať novovymenovaných županov. Časť verejnosti však bola sklamaná – bez župana niet župy, bez župy niet parlamentu a bez neho ústavný život a ani Uhorsko...

Konzervatívci, či predstavitelia tradične lojálnej aristokracie ako Péchy, volali po obnovení stavovskej ústavy, teda chceli návrat pred rok 1848 so zachovaním hlavných konštitučných výdobytkov revolúcie a tvrdili, že župy ako „najnárodnejšie“ inštitúty majú zostať v princípe v pôvodnej podobe a s tradičnými právami. Akurát centrálna moc ich má viac kontrolovať, aby sa eliminovali možné zneužitia moci, korupcia a rôzne atrocitu. Moderný parlamentarizmus považovali za nezlučiteľný so župami a zodpovednú vládu za cudzie teleso v uhorskom politickom systéme.

Reformné krídlo – liberáli – videli väčšinou v župe najdôležitejšiu inštitúciu Uhorska, oporu a ochrannú baštu ústavy a prameň národných práv. Preto žiadali úplný návrat k roku 1848. V župách založených na ľudovom zastupiteľstve, teda nie v župách ako stavovských inštitútoch, nachádzali naďalej najlepšiu možnosť ochrany proti centralizačným tendenciám. Uznávali nevyhnutné reformy, autonómiu žúp však považovali za zlučiteľnú s parlamentným systémom. Napriek tomu si boli vedomí, že na úkor parlamentarizmu ako občianskeho výdobytku sa nedali zachovať starobylé župné práva. Občiansku samosprávu bolo možné dať do súladu so zodpovednou ústrednou vládou.⁶

Začiatkom roku 1861 predložil Emanuel Péchy, kancelárovi barónovi Miklósovi Vayovi písomný elaborát so svojím stanoviskom k situácii Uhorska. Jeho predstava mala posilniť konzervatívco, ale do značnej miery vychádzala v ústrety aj formujúcej sa Adresnej strane Ferencu Deáka, teda k umierneným liberálom, ku ktorým časť konzervatívco inklinovala.⁷ Rozdiel bol v tom, že Deákova strana odmietala ústavnú platnosť Októbrového diplomu a predovšetkým cen-

⁶ Podrobnejšie STIPTA, I.: *Törekvésék a vármegyék polgári átalakítására*. Budapest 1995, s. 10-14; FENYŐ, I.: *A centralisták. Egy liberális csoport a reformkori Magyarországon*. Budapest 1997, s. 215-222; KOZÁRI, M.: *A dualista rendszer (1867-1918)*. Budapest 2005, s. 196-201.

⁷ E. Péchy M. Vayovi z 5. 2. 1861 a M. Vay E. Péchymu z 9. 2. 1861. *Magyar Országos Levéltár Budapest, (ďalej len MOL)*, D 185 – M. udv. kancelária, elnöki iratok, 3. cs. 164/1861. Za prameň ďakujeme Ágnes Deák. K tomu aj BERZEVICZY, A.: *Az absolutizmus kora Magyarországon 1849-1865. II*. Budapest 1922, s. 190.

tralizujúceho Februárového patentu ako základne pre riešenie štátoprávneho postavenia Uhorska. Na druhej strane spolu s konzervatívami uznávala legitímnosť Františka Jozefa stať sa uhorským kráľom.

Rozpustenie uhorského snemu v auguste 1861 a nasledujúce obdobie provizória dalo za pravdu skôr Andrassy, ktorý odmietol funkciu zemplínskeho župana, lebo aj Péchy musel napokon na svoj post rezignovať. Preto aj keď sa roku 1865 Péchy znovu vrátil do županskej funkcie, bol to práve Andrassy, ktorý spolu s Ferencom Deákom rozhodujúcim spôsobom spoluurčoval politický vývoj smerujúci jednoznačne k rakúsko-uhorskému vyrovnaniu. Keď časť konzervatívov po rozpustení parlamentu stratili aj dôveru panovníka, väčšina z nich v priebehu roka 1861 prešla do radov Deákovskej Adresnej strany, od roku 1865 už tvorila jej pevnú súčasť a stále viac akceptovala ideu vyrovnania ako možného politického východiska.

Rakúsko-uhorské vyrovnanie dostalo Deákovu stranu už pod názvom Strana vyrovnania do pozície vládnej strany. Zostala pre ňu typická heterogénnosť i absencia zásadného politického programu. Nebol ním ani vstupný Andrassyho prejav v parlamente z 28. 2. 1867.

Rakúsko-uhorské vyrovnanie vynieslo Gyulu Andrassyho na post uhorského ministerského predsedu s úlohou zostaviť vládu a v praxi uplatniť všetky atribúty vyrovnania. Jedným z nich bola aj realizácia únie so Sedmohradskom, ktorá mala pre vzťahy s Péchym mimoriadnu dôležitosť.

Sedmohradsko bolo so svojim osobitým postavením a etnicky, konfesijnálne i administratívno-správne heterogénnym charakterom najviac zasiahnuté vyrovnaním. Vo februári 1867 bola popri uhorskej rozpustenej aj sedmohradská Dvorská kancelária. Na program dňa sa dostala únia Uhorska so Sedmohradskom ako jeden z dôsledkov vyrovnania. Správa tohto dovtedy v podstate autonómneho územia sa odtiaľ mala stať jednou z úloh zodpovednej uhorskej vlády, ale skutočný mechanizmus správy bolo ešte treba vybudovať.

Otázkou zostávalo, kto a v akom postavení bude za realizáciu integračných zámerov zodpovedný. Diskutovalo sa, či má ísť o kráľovského alebo vládneho komisára, ale nakoniec sa vykryštalizovalo, že vzhľadom na tradície a spoločenský status prichádzal do úvahy len kráľovský komisár. Ako zložitejšia sa ukázala otázka, kto vlastne bude funkciu kráľovského komisára zastávať.

Zaujímavé sú z tohto hľadiska poznámky jednej z najväčších sedmohradských osobností tých čias Miklósa Wesselényiho, ktorý ešte roku 1848 kritizujúci zástupcu maďarskej revolučnej vlády v Sedmohradsku Zsigmonda Perényiho napísal: „Ani tu on nevystúpil veľmi slávnostne. V takom byrokraticko-aristokratickom štáte ako je Sedmohradsko sa nedá imponovať s republikánskou jednoduchosťou: tu je potrebný erb, titul, žiara, pompa.“ Pri inej príležitosti sa vyjadril, že v prípade krajnej nutnosti on sám by prijal kráľovské komisárstvo, ale to by nebolo šťastné, „hlavne pre takého človeka, ktorý tu má veľa rodinných a priateľských vzťahov, to bude veľmi neprijemná úloha, keďže mnohých záujmov sa treba dotknúť a ešte k tomu veľmi dotknúť.“⁸

Na začiatku kolovali mnohé chýry o tom, kto bude vyslaný do Sedmohradska. Vo februári sa šušovalo, že najväznejším kandidátom je barón Béla Wenkheim, potom sa dlhší čas hovorilo o županovi Csongrádskej župy a ďalších. Žiaľ, v dôsledku torzovitosti zápisnic ministerskej rady z tohto obdobia, nemáme k dispozícii ani návrh vymenovania, priebeh diskusie, ani odhlasovanie konečnej kandidatúry. Denníkový záznam budúceho ministerského predsedu, vtedy ešte len baróna Menyhérta Lónyaya, nám minimálne prezrádza zložitosť kandidatúry. Dňa 27. februára si v súvislosti s ministerskou radou poznačil: „Bola reč opäť o sedmohradskom kráľovskom komisárovi. Andrassy navrhol Manóa Péchyho, Mikó protestoval, hovoriac, že v Koložvári je kvôli pomeru s jednou herečkou znemožnený. Deák včera navrhol Lászlóa Majthényiho ml. Sedmohrad-

⁸ B. Wesselényi Miklós levelei Deák Ferenchez 1841-1850. Második közzemlény. Közli Z. Ferenczi. In: Történelmi tár. Új folyam. V. Budapest 1904, s. 347-348.

čania si želajú Apponyiho alebo Senyeyho. Slovom veľkého pána a nie Sedmohradčana.“⁹

Z krátkej poznámky Lónyaya je zrejmých viacero faktov. Predovšetkým aj v roku 1867 sa situácia vyvíjala v duchu Wesselényiho slov spred takmer dvadsiatich rokov, podľa ktorých sa v Sedmohradsku nepovažovalo za šťastné vymenovať niekoho miestneho a miestni by tam najradšej videli jednu vysoko postavenú osobnosť z Uhorska. Druhým pozoruhodným faktom bolo, že návrh na Péchyho vyšiel z úst čerstvého uhorského ministerského predsedu Gyulu Andrássyho, bývalého súpera zo Zemplína a predrevolučného snemu v Bratislave. A nakoniec zaskočia slová ministra dopravy a verejných prác, jedného z hlavných predstaviteľov sedmohradskej elity a dlhoročného bojovníka za úniu s Uhorskom grófa Imre Mikó.

O tom, že škandalom zaváňajúca pikantná historka má svoje opodstatnenie, sa dozvedáme z iného klužského zdroja, a síce z čias, keď už Péchyho vymenovanie bolo hotovou vecou. Deníkový záznam neúnavného glosátora sedmohradského života grófa Lajosa Gyulaya reprodukuje aj stanovisko grófa Miklósa Bánffyho, teda v oboch prípadoch išlo o predstaviteľov najvyššej honorácie mesta: „O Manóvi Péchym, do Sedmohradska vytipovanom a asi už aj vymenovanom vládnom komisárovi, hovorí (*Bánffy – autori*), že v súčasnosti svojmu miestu zodpovedá, ale ak by začali zhora viať iné vetry, tak by mohol byť vzhľadom na Sedmohradsko ešte nebezpečným človekom... (*pokračuje Gyulay – autori*) ... Bánffy možno že má pravdu, ale veď aj on by len tak robil. Manó Péchy je rozumný človek, ale v minulosti bol pečovičovský (*podporujúci viedenskú vládu – autori*) poslanec. V Koložvári ho poznajú, lebo minulé leto sa tam utiahol s kurvou, s dcérou kolotočového Samuela Nagya, ktorá je herečka a ešte ... ani nie pekná ... Kluž bola zle zvoleným miestom zo strany Péchyho, tam tajne sa utiahnúť veru nedá. Aspoň si urobil meno, ak sa tam dostane ako vládny komisár...“¹⁰

Hlavným objektom spomínanej Péchyho aféry bola 23-ročná herečka Lujza Nagy, ktorá bola od roku 1861 členkou košického divadelného súboru a stala sa Péchymu roku 1866 takmer osudnou. Päť rokov po manželkinej smrti a dva roky po svadbe jedinej dcéry sa Péchy ako župan Abova a Košíc vybral s takouto známosťou pre istotu až do vzdialeného Kluža. Nechcel očividne riskovať odhalenie, zákon schválnosti však záuradoval v jeho prípade mimoriadne krutým spôsobom. Nepochybne bolo veľmi neprezieravé pustiť sa do podobného dobrodružstva v jeho postavení a funkcii. O rok neskôr mu to pri nominácii na kráľovského komisára Sedmohradska takmer zlomilo politické väzy, hoci v tom čase už bola Lujza Nagy „odstránená“ z blízkosti abovského župana a posunutá na divadelnú scénu do metropoly Uhorska.

Na ženami obľetovaného Andrássyho však očividne Mikóva argumentácia nezaúčinkovala. A nakoniec konzervatívnu („pečovičovskú“) minulosť Péchyho poznal najlepšie zo všetkých prítomných. Péchy bol svojou lojalitou akceptovateľný panovníkom, skúsenosťami, byrokratickou dôslednosťou a vlastenectvom i svojmu dlhoročnému súperovi Gyulovi Andrássymu, ktorý si ho nepochybne vybral zámerne ako „svojho muža“. Možno predpokladať, že aj Péchyho kontakty s andrássyovskou rodinou prispeli k tomu, že pozornosť vlády a Andrássyho bola nasmerovaná práve k nemu, keď sa do reči dostala otázka vymenovania kráľovského komisára. Zrejme sa zohľadnila i skutočnosť, že vtedy už ako osamelo žijúcemu vdovcovi (jeho jediná dcéra bola už vydatá) mu rodinné väzby nemohli zabrániť prijatie uvedeného poslania.

V polovici marca sa už vo verejnosti hovorilo, že v popredí je Péchy ako kandidát na kráľovského komisára. Začiatkom apríla, keď už bolo isté, že miesto zaujme práve on, tlač v Kluži so spokojným očakávaním komentovala, že konečne niekto príde a navyše Péchy je známy ako „skvelý talent a čistý politický charakter“.¹¹ Sedmohradského politika vláda na tento veľmi chúlolistivý post očividne nechcela vymenovať vychádzajúc v ústrety aj prevažujúcim tamojším názo-

⁹ Lónyay Menyhért naplója, 28. 2. 1867 (s. 496). MOL, Filmtár 37154. Za poskytnutie úplného znenia prameňa, ktorý sa v literatúre uvádza nekompletno, ďakujeme A. Ciegerovi.

¹⁰ Gyulay Lajos naplói, vol. 130 (7. 4. 1867). Arhivele Naționale Române Filiala Județeană Cluj (ďalej ANR-FJC), F 351 Arhiva Gyulay-Kún.

¹¹ Hírfűzér. *Korunk*, 7, č. 40 z 3. 4. 1867.

rom. Vhodnejším na uskutočnenie úlohy sa stal človek zvonku, ktorého neovplyvňovali osobné väzby a príbuzensko-priateľské styky. Takto sa kompetentní nádejali zmierniť intrigy rôznych sedmohradských záujmových zoskupení a rozplieť kľbko národnostných rozporov a rôznych politických záujmov.

Péchyho úlohou bolo uskutočniť úniu Sedmohradska so zvyškom štátu zo stavu de iure do stavu de facto. Ustanovenie politickej integrity štátu alebo „vlasti“ bolo po roku 1867, a tak sa to pociťovalo aj po desaťročiach, „naliehavo dôležitou úlohou a vyžadovalo si medzi mnohými odstredivými nepriateľskými živlami bezvýhradné vlastenectvo, starostlivý rozhl'ad, jemný takt, výbornú riadiacu prax, ale popri tom ešte aj železný dôraz a energiu. Všetky tieto vlastnosti vláda našla v grófovi Manóvi Péchym“.¹² To všetko si dobre uvedomoval Andrásy pri svojom návrhu a pri neľahkom prehováraní Péchyho, ktorému sa z Košíc a zo svojho županského postu neveľmi chcelo. Zo začiatku aj sám Andrásy – pravdepodobne aby mu nenahnal strach – mu na očakávanú misiu vyčlenil len jeden rok, nakoniec stál Péchy na čele Sedmohradska až päť rokov.

Hoci Péchy nikdy neprerušil kontakty s Košicami a Abovskou župou, veď tu mal prinajmenšom svoje majetky a rodové sídlo, pravdou je, že ho stále viac pohlcovali problémy Sedmohradska. Našiel tu úplne neznáme prostredie, tamojšie svojské pomery boli preňho cudzie a nepoznal ani miestnych ľudí.

So začiatkom Péchyho misie sa končí významná kapitola v dejinách Sedmohradska, jeho tristoročné osobitné postavenie. Vo funkcii kráľovského komisára musel Péchy súčasne plniť všetky povinnosti predsedu Gubernia a aj z titulu tejto funkcie bol priamo podriadený uhorskej vláde. Gubernium sa vytvorilo koncom 17. storočia a plnilo úlohu miestodržiteľstva ako vládneho orgánu. Nemalo len administratívne, ale aj súdne funkcie.

Bezprostredným nadriadeným kráľovského komisára bol síce minister vnútra, ale Péchy sa neraz, súkromne i úradne, obracal priamo na ministerského predsedu, čo svedčilo o jeho osobitnom postavení a snáď aj o osobitnom vzťahu medzi oboma politikmi. Zo smerníc, ktoré Péchy dostal pred nástupom misie, sa dozvedáme o najdôležitejších úlohách, ktoré stáli pred ním. Okrem zaistenia vlastnej únie v oblasti správy, legislatívy, školstva, cirkvi a pod. mal upokojiť rozvášnené mysle a vyrovnávať všetky národnostné a konfesionálne napätia. Jednou z hlavných úloh, ktorými bol od začiatku poverený, bolo monitorovanie národnostných pohybov, k čomu mal už z čias pôsobenia na východnom Slovensku nepochybne dobrú kvalifikáciu. V intenciách vlády mal vystupovať zdržanlivo a nevyvolávať napätie. Taktiež patrilo k jeho úlohám, aby na základe dôkladnej analýzy situácie v Sedmohradsku pripravoval návrhy pre najnevyhnutnejšie opatrenia, a to zvlášť také, ktoré sa týkali kádrových zmien vo verejnej službe. Mal podniknúť kroky, aby sa v zmysle lojality a vernosti ústave v Sedmohradsku čo najskôr uviedla do života reorganizácia verejnej správy a župných úradov, v zmysle ústavy a štátnych záujmov.¹³

V nástupnej reči po príchode do Kluža Péchy jasne vymedzil svoje chápanie národnostnej otázky a svoju politickú filozofiu: „Z mojej strany považujem za prirodzenú tú snahu, podľa ktorej každý svoju vlastnú národnosť pri patričnom rešpektovaní všetkých zväzkov voči štátu a zákonných práv, v medziach ktorých je ohraničená, si bude chrániť ako svoj najväčší drahokam... Naproti tomu, ak by sa svätá vec národov buď prostredníctvom jednotlivcov, alebo zoskupení zneužila na dosiahnutie takých cieľov, ktoré by ohrozovali jednotu štátu, bezpečnosť alebo mierový pokoj obyvateľov a tieto ciele by popreli všetky vzťahy so štátom a zákonné medze alebo v hocijakom smere by ohrozovali štát, tak takéto sebecké a poburujúce snahy treba už v ich zárodku dôrazne udusiť, a to v záujme vlády a trónu, ale aj v záujme stáleho udržania a zabezpečenia samotných tých národov, ktoré sa búria. Toto považujem za svoju najväčšiu povinnosť.“ Nakoniec nasledovalo úprimné vyznanie, ktoré zodpovedalo vtedajšiemu progresívne-

¹² Abaúj-Torna vármegye törvényhatósági bizottsága 1890. évi október hó 13-ik napján tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Štátny archív Košice, Abovsko-Turnianska župa III., kart. 103, inv. č. 205, č. 637.

¹³ Opis okruhu Péchyho pôsobenia v MOL, K 26 Ministerelnökségi iratok, 1867/36.

mu chápaniu tak široko diskutovanej národnostnej otázky: „Ja náš pekný domov Sedmohradsko – vlast' lesov a starých bájí – si tak predstavujem ako jeden starý les, ktorý má rozličné stromy – dub, jedľa, buk atď., ako Maďar, Sikul, Rumun, Sas, Armén, ale zato všetci celou dušou i telom sú zapálení synovia jedného pekného domova – sme všetci príbuzní, ktorí v záujme vznešeného trónu a v záujme našej vlasti vedia žiť, ale keď treba aj umrieť...“¹⁴

Skutočnosťou bolo, že národnostná otázka v Sedmohradsku zostala najpálčivejšou a v podmienkach Uhorska a jeho štátnopolitických predstáv prakticky neriešiteľnou. Za „bezhraničným nadšením“ Maďarov a Sikulov z únie sa skrývali mnohoraké, často navzájom protirečivé záujmy a očakávania. Centralizácia a zjednocovanie zasiahli nielen saskú, ale aj sikulskú autonómiu. Strata historických práv sa stala príčinou ambivalentného postoja Sikulov k novej situácii. Podľa mnohých mohli a mali ich práva naďalej zostať v platnosti. Už súčasníci sa vyjadrovali o hundraní sedmohradských Maďarov, ktorí boli tiež vo svojich očakávaniach čiastočne sklamaní, aj keď nebolo primerané toto sklamanie vyjadrovať. Navyše vznikala vyslovene nezdravá atmosféra, keď sedmohradskí Maďari žiarlivo sledovali Sasov a Rumunov a zastávali názor, že každý im poskytnutý ústupok zmenší ich vlastné práva. Toto stanovisko využívala predovšetkým opozícia vo volebnom boji.

Pre vládu nebol odpor Sasov a zvlášť Rumunov žiadnou novinkou, keďže svoje stanovisko jasne formulovali už na odročenom parlamente v Kluži v rokoch 1865/66. Začiatkom februára 1867 podali rumunskí a srbskí poslanci v celoštátnom parlamente návrh zákona, v ktorom požadovali pre seba správnu a jazykovú autonómiu. Naproti tomu, alebo práve preto, uhorská vláda považovala za jednu zo svojich úloh odvolanie rozhodnutí sibinského parlamentu z rokov 1863/4 a rozpustenie klužského parlamentu, čo prostredníctvom kráľovských reskriptov z 20. 6. 1867, krátko po korunovácii Františka Jozefa za uhorského kráľa, aj dosiahla. Za reskriptmi stál Péchy, ktorý len tak považoval „zákonný stav v Sedmohradsku ... za uskutočniteľný“.

Po reskriptoch stálo pred uhorskou vládou prijatie zákona o únii. Jeho vypracovaním povetili na ministerskej rade z 12. 7. 1867 grófa Imreho Mikóa, jediného sedmohradského člena vlády, ministra dopravy a verejných prác. V októbri 1868 sa však ministerská rada dohodla na tom, aby „sa súčasne pripravovaný návrh zákona na rozpustenie sedmohradského Gubernia predložil na rokovanie až vtedy, keď bude vybavená prostredníctvom zákona aj národnostná otázka“. Začiatkom novembra ministerská rada dôkladne prerokovala návrh zákona únie, žiaľ materiál z rozsiahlych diskusií sa pre vtedajšie nedostatočné vedenie zápisnice nezachoval. Vieme len, že sa v tejto súvislosti ústami Gyulu Andrásyho a Józsefa Eötvösa zdôrazňovala nezastupiteľná úloha kráľovského komisariátu.¹⁵

Uhorská vláda chcela zo začiatku riešiť všetky problémy opatrne a postupne, doslova v rukavičkách, dúfajúc, že saské, a prípadne aj rumunské elity sa nakoniec za rôzne zvýhodnenia dokážu zmieriť so zrušením historickej autonómie Sedmohradska. Rad na posvätenie zákona o únii (zák. čl. XLIII/1868) prišiel až koncom roku 1868, keď ho v desaťhodinovom rokovanom maratóne prijal parlament spolu, čo malo svoju logiku, s národnostným zákonom (zák. čl. XLIV/1868). Vlastný zákon o únii sa odvolával a vzťahoval na právnu bázu zákonov z roku 1848. Averzii Rumunov a Sasov zákonodarcovia dúfali odzbrojiť garantovaním politických práv. Všetky zákony a vysvetlenie ústavných práv vzhľadom na Sedmohradsko boli výslovne v kompetencii zákonne korunovaného kráľa a zákonne zvoleného parlamentu Uhorska. Zákon o únii usmerňoval zastupiteľstvo Sedmohradska v celoštátnom parlamente a zakotvil rozpustenie Gubernia, dokonca určil aj presný dátum tohto aktu.

Gubernium napokon spolu s pomocnými úradmi s účinnosťou od 1. 5. 1869 rozpustili. Namiesto neho, v zmysle zákona, dostala dozorné právo vláda a jednotlivé správne orgány sa bezprostredne pričlenili pod budín-peštianske ministerstvá. Péchy ostal na čele „len“ kráľovského

¹⁴ K. L. [Kóváry L.]: Kolozsvár, május 11. *Korunk*, 7, č. 56 z 12. 5. 1867.

¹⁵ MOL, K 27 Minisztertanács jegyzőkönyvek, min. rada zo 6. 11. 1868.

komisariátu. Integrácia tým nadobúdala čoraz zreteľnejšiu podobu.

Medzitým vládne orgány úzkostlivo dávali pozor, aby po rozpustení Gubernia nevznikol dojem, že v Sedmohradsku sa vytvorilo nanovo „akési vládne teleso“. Preto viackrát zdôrazňovali, že „vo vzťahu k miestnym pomerom“ síce kráľovského komisára zatiaľ ponechali, ale k nemu zadený personál je súčasťou ministerstva vnútra. Župy inštruovali, aby svoje podania posielali ku kráľovskému komisárovi a nie k „sedmohradskému kráľovskému komisariátu“ alebo k „sedmohradskému kráľovskému vládnemu komisariátstvu“. Toto bolo údajne aj preto potrebné, lebo „oproti falošným upodopzrievaniam živým z niekoľkých strán“ bolo treba zdôrazniť, že kráľovský komisár sa nerozširuje nad svoje pole pôsobnosti.¹⁶

Koncom roku 1870 Péchy už odporúčal Andrásyemu rozpustenie kráľovského komisariátu, odvolávajúc sa na názor väčšiny vládnej strany, že „takto bude riadenie Sedmohradska uskutočňované v každom ohľade z jednotného centra, a teda nebude nijako výnimočné a nebudú sa môcť uskutočniť u niektorých skryté túžby a snahy v smere zvláštneho postavenia... možné politické krízy tak nájdu úniu úplne uskutočnenú“.¹⁷ Medzi argumentmi v prospech zrušenia Péchy uviedol, že vznikol bezprostredný styk medzi sedmohradskými správnymi orgánmi a uhorskou vládou (kráľovský komisár aj tak nemal verejnosprávnú právomoc), zákonodarstvo už bolo zjednotené, súdna reorganizácia sa uskutočnila a ani v susedných štátoch nie je taký stav, ktorý by odôvodňoval udržiavanie osoby kráľovského komisára, predpokladajúceho skôr mimoriadny stav. Vybudovaním železnice po Kluž sa zlepšilo aj dopravné spojenie so Sedmohradskom, značne sa rozmnožili telegrafné stanice, „takto je uhorská kráľovská vláda v situácii, že môže riadiť sedmohradské územie sama, bez sprostredkovania kráľovským komisárom, a to bez prekážok a bez meškania“. Ba týmto by vláda dala znamenie, že „voči sedmohradskému územiu má takú dôveru ako voči ostatným územiám Uhorska“.¹⁸

Predovšetkým opozícii ležal úrad kráľovského komisára v žalúdku a asymetria vo vzťahu k Sedmohradsku sa viackrát vláde vyhodila na oči. Permanentné národnostné konflikty a dvojkopajnosť legislatívy zostali realitou dňa. Napr. otázka volebného práva zostala do konca obdobia nevyriešeným problémom. Andrásy by rád videl v parlamente viacerých rumunských poslancov, ale rozšírenie volebného práva narazilo na viac prekážok.

Voľby roku 1872 mali byť nakoniec poslednou Péchyho úlohou. Po vyčkaní na ich výsledky 15. 7. 1872 ministerský predseda inicioval uvoľnenie kráľovského komisára a zrušenie tejto inštitúcie, keďže „dospejú k vyriešeniu najdôležitejších otázok“, aj tak dočasný úrad sa môže zrušiť. „Najdôležitejšie otázky“ sú aj vymenované: zákonodarné a vládne zjednotenie, organizácia súdnicva a správnych orgánov v zmysle funkčnosti a bezprostredného styku s budapeštianskou vládou, zostávajúca organizácia „kráľovskej zeme“ nespôsobuje viac ťažkosti, politické, náboženské a národnostné trenice stratili svoje ostrie, pokročilo sa vo veci oslobodenia od pozemkových tiarch natoľko, že už stačí spravovať tieto záležitosti z Budapešti.¹⁹ Skutočnosť nebola ani zďaleka taká jednoduchá a hodnotenie integračného procesu Sedmohradska s „materskou“ krajinou zostávalo jednou z kľúčových otázok hodnotenia úspešnosti Andrásyho vlády.²⁰

Snáď je zbytočné zdôrazňovať, že politické a národnostné trenice po skončení Péchyho misie ani zďaleka nestratili svoju ostrosť a ešte spôsobili veľa hlavybôľu aj neskorším vládam. V

¹⁶ Obežník kráľovského komisára z 30. 5. 1869. MOL, F 271 Erdélyi királyi biztos. Titkos elnöki iratok, 1869/25.

¹⁷ E. Péchy min. predsedovi a min. vnútra z 18. 10. 1870. MOL, F 270 Erdélyi királyi biztos. Elnöki iratok, 1870/1815.

¹⁸ Tamže.

¹⁹ MOL, K 150 Belügyminisztérium. Általános iratok 1872-I-1.

²⁰ Gyula Andrásy v prejave k voľbom roku 1869, teda ešte vo funkcii ministerského predsedu a poslancu za zemplínsky Sátorajjáuhely, ironicky tvrdil s poukazom na opozíciu, že stav z roku 1848 ešte nie je prinavrátený, lebo „v Sedmohradsku nepanuje na tento čas Janku (*ide o vodcu rumunského národného hnutia Avrama Iancu – autori*), lež panuje ústavne prinesený zákon, ktorý úniu konečne uviedol“ (Reči Deák Ferenc a Gr. Andrásy Júliusa ku voľbom svojim... Pešť 1869, s. 21). Iný názor na priebeh integračného procesu mal vtedy opozičný poslanec Mór Jókai. (JÓKAI, M.: Fünf Jahre des selbständigen ungarischen Ministeriums 1867-1871. Bremen 1872, s. 15 a 22).

Sedmohradsku nikto netušil, že konfrontačné obdobie sa začne vlastne až po odchode rozvážneho Péchyho. Nastupujúca Lónyayho vláda mala úplne iné predstavy o riešení otázok v Sedmohradsku, odlišné nielen od liberálneho demokrata Józsefa Eötvösa, ale aj od svojho politického predchodcu Andrásyho. Jedným z dôsledkov odlišného prístupu k Sedmohradsku bol aj Péchyho odchod z funkcie, ba definitívny zánik funkcie kráľovského komisára.

Tretie stretnutie – Stranici

V sedemdesiatych rokoch sa výrazne zmenili posty, na ktorých obaja protagonisti nášho rozprávania pôsobili. Gyula Andrásy opustil premiárske kreslo a od roku 1871 zastával funkciu spoločného ministra zahraničných vecí habsburského súštátia. Emanuel Péchy po zrušení funkcie kráľovského komisára Sedmohradska zostal v Kluži a nechal sa tu trikrát po sebe zvoliť za poslancu do uhorského snemu. Najprv to bolo v rámci Deákovej Strany vyrovnania, s ktorou postupne už od šesťdesiatych rokov splynula väčšina konzervatívnych magnátov. Péchy si stále zachovával do značnej miery nezávislý postoj, ale ako tradične legitímny politik akceptoval po sankcionovaní panovníkom rakúsko-uhorské vyrovnanie a stal sa jeho oddaným prívržencom, pochopteľne, pri akceptovaní preňho posvätnéj jednoty monarchie. Ak teda pre niekoho bolo vyrovnanie začiatkom uhorsko-maďarskej štátnopolitickej emancipácie, pre Péchyho tým všetky podobné štátoprávne zmeny končili. To ho spájalo s Deákom i Andrásyom.

Začiatkom sedemdesiatych rokov sa v Strane vyrovnania prehlbovali politické rozpory umocňované odchodom Andrásyho do Viedne, ako aj hospodárskou a finančnou krízou, ktorá vypukla roku 1873 a niesla zo sebou obrovské deficity a rozpad štátnych financií. Zložitý vnútropolitický a frakčný zápas v rámci vládnej i opozičnej Tiszovej strany vyústil do zblížovania stanovísk rozhodujúcich politických síl.

V marci 1875 vznikol nový politický subjekt pod názvom Slobodomyselná strana známa aj ako Liberálna. Jej vznik rezultoval z fúzie Deákovej Strany vyrovnania a dovtedy opozičnej umiernennej liberálnej ľavice (Strany ľavého strediu) Kálmána Tiszu po tom, čo sa obe strany zmieňované rozsiahlymi frakčnými bojmi stále viac programovo zblížovali.²¹ Po početných predbežných rozhovoroch o fúzii, do ktorých bol zainteresovaný aj cisár, sa ukazovalo ako dôležité získať predovšetkým elitných členov Deákovho politického zoskupenia, lebo nie všetci boli uzromení s vývojom. Predáci konzervatívneho krídla (napr. Pál Sennyey) síce nakoniec deklarovali súhlas, ale členstvo v novej strane pre svoje osoby odmietli. Elita starej deákovskej strany sa na jednej strane akoby unavila z vládnutia a rozčarovane sa stiahla (samotný Deák už roku 1874), ale na druhej strane aj mladá intelektuálna elita už stratila svoju vieru v moderný liberálny sen.²² Na stranických diskusiách sa zúčastnil aj Péchy a vyslovil sa, ako jeden z prvých, spolu s Ferencom Pulszkym, Boldizsárom Horváthom a Vilmosom Tóthom za realizáciu myšlienky fúzie, hoci ako uviedol, sám pre seba si želal udržať nezávislú pozíciu.²³

Nová strana síce niesla názov Liberálna, ale ani jej členstvo, ani jej činnosť liberálnym predstavám nezodpovedala. Už od začiatku združovala veľa konzervatívnych elementov, ktoré sa stali jedným z dôvodov, že sa liberálne idey na pôde strany nepresadili. Sám Kálmán Tisza bol skôr konzervatívnym prvkom v jej rámci. Liberálna strana priniesla obrat v uhorskej vnútornej politike, keď na scénu nastúpili nové elity a udomácnil sa nový štýl vládnutia.²⁴

Tisza si do vládnej praxe priniesol zvyklosti z opozície a spravil z nich v rámci vládnej strany zaužívaný model. Oveľa pevnejšie držal v ruke stranícku politiku než jeho predchodcovia a v skutočnosti cez stranu vládila celú parlamentné zasadanie. Stranícka disciplína bola silným

²¹ Podrobnejšie CHROMEKOVÁ, V.: Politické strany Uhorska. Bratislava 1979, s. 132-142.

²² Toto rozčarovanie definuje NEMESKÜRTY, I.: A köszívű ember unokái. A kiegyezés utáni első nemzedék 1867-1896. Budapest 1987.

²³ CSENGERY, A.: Hátrahagyott iratai és feljegyzései. Budapest 1928, s. 344.

²⁴ K tomu CIEGER, A.: Kormány a mérlegen - a múlt században. A kormány helye és szerepe a dualizmus politikai rendszerében (1867-1875). In: *Századvég. Új folyam*, 1999 ősz, č. 14, s. 79-107.

parlamentným nástrojom. Uvedené stranické zasadania mali z hľadiska podoby zákonov rozhodujúci význam, lebo pozmeňovacie návrhy a pripomienky opozície, či jednotlivcov (napr. národnostných poslancov), boli bez výnimky mašinériou vládných poslancov zmietnuté zo stola.²⁵ Práve na stranických zasadnutiach, hoci mimo pozornosti tlače a verejnosti, mohol Péchy najlepšie prezentovať svoje skúsenosti a znalosti.

Takýto stranický model zodpovedal jeho naturelu, lebo sám sa nerád vystavoval na javisku politiky alebo, ako sa hovorí, vo svetlách reflektorov. Rovnako pre Péchyho platilo, že skôr ako politikom, bol klasickým byrokratom a zvykol si na úlohu vykonávateľa. Ak sa aj prebral z istých ilúzií z nového systému a z Liberálnej strany, nevymenil svoju rolu večného prívrženca vládných štruktúr. Namiesto sebareflexie a kritických úvah bol na základe svojich postojov, a predovšetkým hlasovania, považovaný za spoľahlivého „mameluka“ vládnej strany a jedného z použiteľných členov „mameluckého vojska“. Tak sa označoval široký tábor vládných prívržencov a hlasujúca mašinéria vlády v parlamente. Péchy však človekom bez názoru určite nebol a rovnako nebol ochotný za všetko zdvihnúť ruku.

V novembri 1875 v súvislosti s rozpravou o rozpočte bol Péchy jedným z najdôležitejších rečníkov vládnej strany v diskusiách o štátnom rozpočte a jeho rovnováhe. Kritizoval finančnú politiku predchádzajúcej vlády a navrhoval prísne šetrenie odvolávajúc sa opäť na príklad Anglicka v roku 1848. Podľa jeho vyslovene konzervatívneho chápania bolo chybou, ak si niekto myslel, že storočné zaostávanie možno dohnať za niekoľko rokov. Len ak sa nebudú inštitúcie štátu rozvíjať útokom a precenením finančných síl, tak existuje možnosť vymaniť sa z krízovej finančnej situácie. Péchy sa nikdy nedal ukolísat' ilúziami, že deficit sa dá pokryť bez obetí, lebo podľa neho sa nedajú uskutočniť také veľkolepé finančné operácie, ktoré by umožnili vyhnúť sa vládou navrhovanému a nepopulárnemu zvyšovaniu daní.²⁶

Péchy obraňoval základy vyrovnania a sporil sa s ľavicou, lebo chcela okresať rozpočet na poli spoločného vojska. Toto však „vyššie politické hľadiská nedovoľujú“, keďže riskovať vážnosť monarchie a jej mocenské pozície nemožno, a preto Péchy odmietal znížiť vojenský rozpočet. Popritom ešte ostrejšie vystúpil proti pravici, kde sedeli aj jeho niekdajší ideoví „bratia“. Pravica podľa neho sústavne kritizuje terajší systém, ale nemá pozitívny program a zostáva len na poli negácie. On sám obraňoval rovnováhu domáceho rozpočtu. Ako predpoklad k tomu považoval konverziu štátnych dlhov, popri ktorej bude štát disponovať so svojimi nehnuteľnosťami a tie rozumne využívať.

S Andrásyom sa Péchy dostal do styku predovšetkým ako člen tzv. delegácií za uhorskú stranu, kde nachádzame Péchyho od roku 1872, teda od jeho zvolenia do parlamentu. Delegácie boli inštitútom, ktorý bol kompetentný rokovať s rakúskou stranou medzi jednotlivými rakúsko-uhorskými hospodárskymi vyrovnaniami o spoločných záležitostiach, najmä politického charakteru. Obe delegácie – reprezentujúce uhorský parlament a viedenskú Ríšsku radu ako jej partnera – mali po 60 členov a stretávali sa takým spôsobom, aby nevznikol dojem, že existuje spoločný parlamentný orgán celej monarchie.

Delegácie sa zaoberali predovšetkým zahraničnou politikou. Prioritami Andrásyho ako kompetentného ministra bolo nemecké spojenectvo, protiruská politika a aktívne vystupovanie na Balkáne.²⁷ Najmä k Andrásyho balkánskej politike mal Péchy dlhodobé vážne výhrady. Súviseli s finančnou náročnosťou expanzívnych krokov voči Bosne a Hercegovine. Jej vojenské obsadenie a náročná správa znamenali pre vyčerpanú štátnu pokladnicu hotovú katastrofu.

Odlíšnosť názorov vyústila do konfliktu v rámci vládnej Liberálnej strany Kálmána Tiszu. Nebol prvý. Už roku 1876 prišlo k prvej roztržke, ktorú spôsobili finančné problémy štátu. Kon-

²⁵ KOZÁRI, M.: A dualista rendszér (1867-1918). Budapest 2005, s. 95-101. K Tiszovi najnovšie KOZÁRI, M.: Tisza Kálmán és kormányzati rendszere. Budapest 2003.

²⁶ 27. zasadanie z 15. 11. 1875. In: *Az 1875. évi augusztus 28-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. I. köt. Szerk. Nagy I. Hiteles kiadás. Budán 1876, s. 275-278.

²⁷ Podrobnejšie napr. DIÓSZEGI, I.: Bismarck und Andrásy. Wien - München 1999.

flikt v roku 1878 mal však pre Péchyho vážnejšie dôsledky, keďže bol jedným z jeho hlavných protagonistov. Krátko po vymenovaní novej vlády Kálmána Tiszu v decembri 1878 a v súvislosti s hektickými parlamentnými diskusiami o okupácii Bosny a Hercegoviny a jej predpokladaných dôsledkoch, opustila vládnu Liberálnu stranu časť poslancov, ktorá neschvaľovala zahraničnopolitickú líniu vládou a ministrom zahraničných vecí Gyulom Andrássym presadzovanej východnej politiky. Medzi šiestimi menami, ktoré tak viac-menej posilnili opozíciu, hoci jej súčasťou sa nestali, nachádzame aj Emanuela Péchyho. Pravda, vtedajší vzťah medzi poslancom a politickou stranou nezodpovedal dnešnému chápaniu a bol oveľa voľnejší. Predovšetkým nositeľom mandátu bol poslanec ako jednotlivec a politické strany nedisponovali centrárou, zápisnicami a spisovými materiálmi, nekonal sa stranické zjazdy, nebola členská evidencia, ba aj pojem člena, ak ho pripustíme, bol veľmi vágny. Príslušnosť istého poslanca k strane sa prejavovala pri hlasovaniach, ktoré boli základným identifikačným kritériom. Keď poslanec opustil svoju stranu, buď si presadol do opozičných lavíc alebo sa stal nezávislým, v každom prípade však hlasoval proti poslancom svojej materskej strany.

Zmienení šiesti poslanci v spoločnom liste deklarovali nesúhlas s vládnu východnou politikou.²⁸ Péchy ako magnát a kľúčová postava skupiny sa v priebehu roka vôbec aktívne zúčastňoval prác a diskusií v zahraničnopolitických parlamentných fórach. Pri hlasovaní o prijatí záverov Berlínskeho kongresu, ktorý okupáciu medzinárodne umožnil, hlasoval proti.

Péchy sa nemohol dobre cítiť v tejto pre neho nezvyčajnej, opozičnej pozícii. Vidieť to na evidentnom poklese jeho parlamentnej aktivity. Takmer počas celého poslaneckého cyklu totiž mlčal. Bolo typické, že nevystúpil ani v lete 1879 pri príležitosti rozpravy o návrhu zákona o verejnej správe Bosny a Hercegoviny, a to napriek tomu, že práve v súvislosti s touto otázkou opustil parlamentnú stranu. Pri dôležitejších otázkach hlasoval proti vláde. Vláda nemala ľahkú úlohu, niekedy záležalo doslova len na pár hlasoch, či bude zákon posunutý do rozpravy, resp. schválený. Napr. roku 1879 „návrh zákona o výdajoch štátu, ktoré sa dajú pokryť úvermi“ sa podarilo vláde posunúť do rozpravy len so 14 hlasmi. Péchy aj vtedy hlasoval s opozíciou.²⁹

Že to s vystúpením Péchyho z vládnej strany nebolo nakoniec až také dramatické, svedčí najlepšie skutočnosť, že, aspoň podľa správ, ktoré prebleskli tlačou, navrhli Péchymu roku 1879 post ministra financií. Zodpovedalo to jeho renomé finančného odborníka, hoci z mraku kandidatúry nakoniec nezapršalo. V roku 1878 síce nebol členom delegácií, ale v roku 1879 už znovu áno, primerane svojmu opätovnému príklonu k vládnej strane. Tento rok bol súčasne pre Gyulu Andrássyho posledným v kresle ministra zahraničných vecí. Bezprostredne po podpise tajnej zmluvy o Dvojspolku s nemeckým kancelárom Ottom von Bismarckom sa utiahol do ústrania a venoval sa predovšetkým svojmu podlomenému zdraviu.

Rok 1881 znamenal v živote grófa Emanuela Péchyho vážnu zmenu. Po takmer pätnástich rokoch padlo rozhodnutie opustiť Sedmohradsko a vrátiť sa do Košíc a na rodné majetky. Sedemdesiatka takmer na krku a stále akútnejšie zdravotné problémy sa pravdepodobne najviac podpísali na tomto kroku. Navonok sa až tak veľa zmeniť nemuselo. Péchy ako starý parlamentný matador ešte nemyslel na dôchodok a v tom, že namiesto Kluža bude v novom parlamentnom cykle zastupovať záujmy Košíc, nevidel podstatnejší rozdiel. V oboch prípadoch išlo o municipiálne mestá s podobnými problémami, kde poslanec péchyovského rozhl'adu a zmyslu pre globálne nazeranú regionálnu politiku ešte mohol zohrať produktívnu rolu. Navyše ako poslanec trávil

²⁸ HALÁSZ, I.: Bismarck és Andrassy. Budapest 1913, s. 172; GRATZ, G.: A dualizmus kora. Magyarország története 1867-1918. I. Budapest 1934, s. 180 (okrem Péchyho z vládnej strany vystúpili Boldizsár Horváth, Lajos Horváth, Imre Hodossy, Mór Wahrmann a Gusztáv Fröhlich, pred nimi ešte Dezider Szilágyi). Nespokojných s okupáciou bolo však viacero. Napr. na slávnostnom prijatí panovníkom na budínskom hrade 4. 11. 1878 prehodil Andrassy poslancovi zo Spiša Ede Zsedényimu: „Pod', starý, do bufetu, zjedzme niečo, lebo som hladný.“ Zsedényi nato odpovedal: „Keď si hladný, choď, ja som sa najedol už s Bosnou.“ (KLESTINSZKY, L.: Zsedényi Ede. Kassa 1879, s. 40)

²⁹ 59. zasadanie zo 7. 2. 1879. In: *Az 1878. évi október 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. II. köt. Szerk. P. Szathmáry K. Hiteles kiadás. Pest 1879, s. 406.

väčšinu času aj tak v Budapešti.

Péchyho vlastná košická voľba mala pomerne hladký priebeh, ak vezmeme do úvahy, že sa v meste ani len neukázala a nepodieľal sa na nevýraznej predvolebnej kampani. Cesta ku kandidatúre však úplne jednoduchá nebola.

Na schôdzi Liberálnej strany mesta Košíc sa 20. 2. 1881 asi päťdesiatka prítomných pánov totiž dohodla, že presvedčia grófa Gyulu Andrásyho, aby zviazol volebný zápas o košický poslanecký post. Stretlo sa to s ostrou kritikou miestnej opozičnej Strany nezávislosti. Podľa jej žilčoviťého vyjadrenia sa liberálny kandidát Andrásy hodil skôr pre Sarajevo ako pre Košice.³⁰

Keď sa však už začalo hovoriť o Andrásyho kandidatúre v hlavnom meste, bolo viac ako zrejmé, že v Košiciach sa budú musieť vládni liberáli poobzerať po inom kandidátovi. Bolo síce bežné, že politici kandidovali vo viacerých volebných obvodoch a potom si vybrali mandát, ale rovnako niektoré obvody chceli mať poslanca len pre seba a nechceli riskovať, že dá prednosť iným.

Opozičná tlač tvrdila, že Andrásy o týchto politických „tancoch“ nemal potuchy, kandidatúru oficiálne neprijal, ale mandát že určite vezme. Opozícia si v Košiciach očividne vychutnávala situáciu s hľadaním vládneho kandidáta a časom už naznačovala alternatívu: „... ako počúvam, hovorí sa už o kandidatúre Péchyho. Či sa má pod tým rozumieť gróf Emanuel Péchy alebo prezident poslaneckej snemovne Tamás Péchy, to neviem ani sám, lebo som počul len meno Péchy.“³¹

Takto vyzeralo pôvodné rozloženie síl, keď sa na konferencii miestnej Liberálnej strany v Košiciach 29. 5. 1881 tridsiatka zúčastnených, zrejme aj pod vplyvom uvedenej kritiky, jednohlasne dohodla na Emanuelovi Péchym ako svojom kandidátovi, ktorý tak nahradil kedysi svojho súpera a potom nadriadeného Gyulu Andrásyho. Na generálnom zhromaždení strany sa 6. 6. zúčastnili všetky stranické špičky a aj tu bol Péchy jednohlasne zvolený za kandidáta. Táto jednota dokázala, že v osobe kandidáta „ide o jedného nepochybne nezištne pôsobiaceho, ani na hodnosti, ani na pôžitky nehľadajúceho muža, ktorého vzdelanie, charakter, statočnosť a konexie nám poskytujú záruku, že bude sledovať a usilovať sa dosiahnuť len to najlepšie pre svojich voličov, aby v plnej miere zostal v rámci ich intencií.“³²

Pozoruhodné na Péchyho kandidatúre bolo stanovisko politicky nezávislé sa tváriacej košickej tlače, z ktorého vyplývalo, že akceptovali túto osobnosť. Keďže nebolo pochybností o jej víťazstve, prijali voľbu Péchyho už dopredu za svoju. Predovšetkým preto, že v Péchym videli kandidáta ani nie tak Liberálnej strany ako skôr „správnejšie povedané najumiernenejších elementov tunajšieho mešťanstva“. Z toho dôvodu, hoci „zo súčasného režimu nie sú veľmi nadšení“, privítali s radosťou rozhodnutie o Péchyho kandidatúre. Najzaujímavejšie boli dôvody: „Gróf Emanuel Péchy nie je žiadny mameluk, ale ani tlčhuba. Patrí k tým mužom, ktorí keď aj o sebe veľa nenechajú rozprávať, nehrajú v parlamente žiadnu bezvýznamnú úlohu. Gróf Péchy je mužom eminentných schopností, čistého charakteru a s nezávislým postavením, ktorý svoje povinnosti v parlamente čestne plní. Keď prijme mandát, robí tak nie kvôli diurniu (*dennému platu, resp. diétam – autori*), ale preto, že za svoju povinnosť považuje službu vlasti.“³³ Možno si predstaviť lepšie hodnotenie, keď človeka akceptuje aj nepolitický tlačový orgán košických priemyselníkov a obchodníkov za svojho kandidáta?

Péchy bol nakoniec bez problémov zvolený a ako nový poslanec sa koncom júla 1881 dostavil do Košíc. Predniesol tu zásadný prejav, v rámci ktorého s „orátorským švungom“ vysvetlil, ako sa po výzve Liberálnej strany vzdal už zrelého zámeru utiahnuť sa z politického života, pretože dospel k presvedčeniu, že práve voči „rodnému“ mestu sa nechcel „ulakomiť“ na zvyšok svo-

³⁰ Conferenz der hiesigen liberalen Partei. *Kaschauer Zeitung*, 43, č. 39 z 5. 4. 1881.

³¹ Correspondenz. *Pannonia*, 10, č. 59 z 18. 5. 1881. K tomu aj Graf Julius Andrásy. *Pannonia*, 10, č. 54 zo 6. 5. 1881. Nakoniec sa dočkal mandátu aj Tamás Péchy, ktorého kandidovali liberáli a zvolili voliči v abovskom okrese Szikszó.

³² Wählerversammlungen. *Kaschauer Zeitung*, 43, č. 65 z 9. 6. 1881. K tomu aj Der Rechenschaftsbericht des Abgeordneten Herrn Michael Juhász. *Pannonia*, 10, č. 71 z 15. 6. 1881.

³³ Graf Emanuel Péchy. *Pannonia*, 10, č. 68 z 8. 6. 1881.

jich ešte existujúcich síl. „Cítim síce úbytok svojich síl,“ konštatoval, ale rovnako uviedol, že práve v Košiciach začína svoju politickú kariéru a poslancský mandát práve za toto mesto považoval za logické vyvrcholenie svojich verejných aktivít. Dôvera občanov ho presvedčila. Jeho reč údajne hovorila k hlavám, nie k srdciam a jeho zámery sledovali skôr celoštátne ako regionálne potreby. K hlavným úlohám zaradil Péchy usporiadanie finančných pomerov štátu, skvalitnenie verejnej správy, aby zodpovedala „kultúrnemu štátu“, rozvoj a podporu národného hospodárstva, obchodu a priemyslu. Nevyhol sa ani reflexiám na tému, prečo sa svojho času vylúčil zo stredú vládnucej strany. Mal a má na okupáciu Bosny a Hercegoviny stále odlišný názor. Lenže po tom, čo bola sankcionovaná zákonom a tie si on ctí a po tom, čo ho opozičné strany nepresvedčili o správnosti svojej politiky, nevidí medzi sebou a vládnu Liberalnou stranou žiadne iné rozdiely. Jej ciele považuje za správne, preto sa k nej pripojí a bude ju podporovať. Potom sa zaoberal vysvetlením prostriedkov, ktorými by mala legislatíva dospieť k pokroku vo všetkých uvedených oblastiach. Na margo terajšej vlády uviedol, že dosiahla „veľa užitočného“ a že po odstránení existujúcich názorových rozdielov, nielenže sa teraz stotožňuje s jej úsiliami, ale ich aj v záujme krajiny podporuje.

Péchy v skutočnosti už väčšiu aktivitu na sneme nevyvíjal a počas celého volebného obdobia stál v pozadí. Roku 1884 definitívne odmietol pokračovať v novom volebnom cykle a začal sa zúčastňovať z titulu svojho postavenia činnosti hornej snemovne parlamentu, kde mal svoje dedičné kreslo. Stretával sa tu pravidelne aj s Andrássym, ktorého autorita bola tiež väčšia ako reálny politický vplyv.

Štvrté stretnutie – Príbuzní

Grófovi Emanuelovi Péchymu zostala po úmrtí dvoch synov dcéra Jacqueline (1846-1915), ktorá sa roku 1864 vydala v Šoprone za grófa Rudolfa Zichyho. Z tohto manželstva sa narodilo sedem detí a nakoniec práve tieto vnúčatá mohli robiť Emanuelovi Péchymu najväčšiu radosť. Išlo o dvoch synov a päť dcér narodených v Haniske pri Košiciach v desaťročí 1865-1875.

Haniska bol rodový kaštieľ Meškovcov (Meskó), teda rodu, z ktorého pochádzala Péchyho manželka Zinaida. V tamojšom kaštieli žila Péchyho dcéra s rodinou, tam sa rodili a vydávali jej deti a do krypty miestneho katolíckeho kostola sa po smrti dostávali ich telesné pozostatky. Hlavné kaštieľ na miernom vršku a obklopený parkom musel súčasníkov ohromovať svojimi rozmermi. Patril k miestam, kde sa po desaťročia stretávala aristokracia z blízkeho i ďalekého okolia. Bol stále plný hostí, predovšetkým kým obe meškovské dcéry – Irén a Zinaida – boli ešte slobodné, ale aj počas manželstva Zinaidy a Emanuela Péchyho, ako aj počas prvého obdobia manželstva ich jedinej dcéry Jacqueline a Rudolfa Zichyho. Pravda, po oslepnutí Jacqueline a smrti jej manžela to bolo skôr ponuré sídlo bez života a vzruchu, ktoré už len spomínalo na zašlé slávne časy.

Jeden z posledných veľkých okamihov zažil kaštieľ v Haniske dňa 24. 6. 1885, keď sa vydávala „mimoriadne pompéznym spôsobom“ jedna z Péchyho vnučiek – Eleonóra (1867-1945). Jej nastávajúcim bol gróf Tivadar Andrassy (1857-1905), syn strojcu rakúsko-uhorského vyrovnania, prvého uhorského ministerského predsedu a ministra zahraničných vecí grófa Gyulu Andrassyho. Touto svadbou svojej vnučky a svojho syna sa obaja protagonisti nášho rozprávania dostali do úzkeho príbuzenského vzťahu.

Bola to jedna z najväčších svadiieb desaťročia, ktorej veľkolepé prípravy a priebeh zodpovedali menu a postaveniu oboch rodov. Presnejšie trochu, keďže Péchyho dcéra bola už Zichyová.

Hostia sa schádzali do Hanisky už niekoľko dní pred obradom. Časť pricestovala cez Košice, časť vystúpila v Čani a na kočoch sa dopravili do Hanisky, kde meškovsko-péchyovskozichyovský kaštieľ zodpovedal – veľkosťou i luxusom – špičkovému hotelu. Už v predvečer svadby sa konala slávnostná večera sprevádzaná „národnou“ kapelou Jani Rácza a veľký ohňostroj.

Deň svadby privítala Haniska vo sviatočnej výzdobe. Na kaštieli viali modro-biele zichyov-

ské zástavy, oznamujúce, že panstvo je doma a vo sviatočnej nálade. V zámockej kaplnke sa od rána konali slávnostné obrady, svadobný akt potom o desiatej hodine predpoludním v miestnom katolíckom kostole. Zhromaždené davy obyvateľstva mohli sledovať desať magnátskych kočov, z toho päť štvorzáprahov, čo samo o sebe bolo znakom vysokého postavenia majiteľov. Na čele zástupu kráčajúceho k oltáru stál gróf Géza Andrásy s dekorovanou ozdobnou magnátskou paličou v ruke. Nevesta mala luxusné ťažké biele hodvábne šaty, ich vlečku niesol najmladší mužský potomok rodiny a brat nevesty gróf Jakab Zichy. So skvostnou kyticou ruží stáli vedľa nevesty dvaja družbovia a vedľa ženicha dve družičky. Medzi prítomnými okrem Zichyovcov a Andrásyovcov bolo možné stretnúť Károlyiovcov, Széchenyiovcov, Wenckeimov, Batthyányiovcov, Festetichovcov, Sztárayovcov, Pejachevichovcov, Csákyovcov, Telekyovcov v gala uniformách a magnátskych krojoch, aké sa v tom čase dali vidieť skutočne len v Uhorsku a ženy v róbach, za ktoré by sa nemusel hanbiť ani Paríž. Niektoré určite z Paríža aj pochádzali.

Gróf Gyula Andrásy ako otec ženicha mal uniformu honvédskeho poľného maršala-poručika. Po jeho boku kráčala manželka a dcéra. Gróf Emanuel Péchy, starý otec nevesty, sa trochu strácal v pestrom magnátskom dave, hoci svojou mohutnou postavou bol neprehliadnuteľný. Sľub vernosti vykonali mladomanželia na kríži zo slonoviny, ktorý bol svadobným darom nevestinej matky a jedinej dcéry Emanuela Péchyho Jacqueline Zichy.

Po ceremóniách rozdali dary mladého páru – družičky dostali brošňu s hlavou mačky s briliantami namiesto očí, družbovia puzdro na cigary so zlatým monogramom a spojenými erbami rodov Andrásy a Zichy. Slávnostný obed zodpovedal počtom chodov a kulinárskymi dobrotami grófskemu stolu. Po obede sa mladý pár odobral od hostí a so služobníctvom ponáhlal do Košíc, odkiaľ osobitným vlakom cestoval do rodového sídla Andrásyovcov, do kaštieľa v Trebišove, kde ich prijalo slávnostné bandérium. V Haniske medzitým hostia hľadali rozptýlenie v krásnom parku, pri tenise, kolkoch a iných spoločenských kratochvíľach.³⁴ Tu sa pri pohári vína stretli dvaja starci grófi Gyula Andrásy a Emanuel Péchy. Nevieme, o čom sa bavili, ale určite značnú časť rozhovoru venovali spoločným spomienkam a svojim zdravotným problémom. A možno sa nevyhli ani aktuálnym vnútropolitickým otázkam. Najdiskutovanejšou v aristokratických kruhoch bol čerstvo prijatý zákon o reforme hornej komory parlamentu, ale do reči mohlo prísť i nedávne otvorenie celoštátnej výstavy v Budapešti alebo premiéra opery *Kráľ Štefan* od Ferencsa Erkelu.

Bol to s najväčšou pravdepodobnosťou posledný rozhovor Péchyho s Andrásyom. Zhoršené zdravie oboch im už podobnú možnosť len ťažko mohlo poskytnúť.

Epilóg

V Haniske sa teda na spomínanej svadbe stretli obaja starci na sklonku svojej kariéry a života asi naposledy. Najprv dvaja dlhoroční politickí súper, potom blízki politickí spolupracovníci, hoci každý z nich si ponechal svoj názorový inventár. Ich cesty sa po prvý raz splietli v štyridsiatych rokoch 19. storočia na Zemplíne a v Haniske sa o štyri desaťročia neskôr oblúk ich vzťahov vzájomným rodinným putom uzaviera. Tri roky po pamätnej svadbe zomrel Péchy, o ďalšie dva roky nato Andrásy.

Ich aristokratický svet sa ešte dožil dvadsiateho storočia, aby nakoniec v jeho druhom decéniu utopil vo víre svetovej vojny všetky istoty starého sveta a vstúpil do obdobia, kde pre aristokraciu už miesto nebolo. Toho sa naši hrdinovia, na ich šťastie, už nedožili. A mladomanželia z Hanisky? Tí už pred historickými zvratmi neunikli, ba priam sa ocitli v ich epicentre.

Z manželstva Eleonóry a Tivadara sa narodili štyri dcéry. Tretia Katalin (1892-1985) bola od roku 1914 manželkou grófa Mihályja Károlyiho (1875-1955), uhorsko-maďarského ministerského predsedu a prvého prezidenta nového Maďarska.

³⁴ Lokal Nachrichten – Die grosse Hochzeit in Enyiczke. *Kaschauer Zeitung – Kassa Eperjesi Értesítő*, 47, č. 73 z 27. 6. 1885; Eine Magnatentrauung. *Pannonia*, 14, č. 73 z 26. 6. 1885.

Po smrti manžela si Eleonóra roku 1907 v Budapešti vzala za nového životného druha brata svojho prvého manžela grófa Gyulu Andrásyho ml. (1860-1929), ktorý vošiel do dejín ako posledný rakúsko-uhorský minister zahraničných vecí. Na Slovensku bol povestný najmä ako minister vnútra počas vlády koalície v rokoch 1906-1910, keď bol spoluzodpovedný za najkonfrontačnejšiu politiku voči nemaďarským národom. S jeho menom sú v slovenskej historickej pamäti spojené predovšetkým početné súdne procesy i černovská tragédia. V skutočnosti bol strýko Duci, ako ho familiárne v rodine nazývali, mäkkým, miernym a nerozhodným človekom.³⁵

Meno Andrásyovcov stále osciluje v historickej pamäti. V Maďarsku patrí doteraz k ikonám aristokratického sveta, na Slovensku ho dôstojne pripomínajú aspoň kaštiele v Trebišove a Betliari a hrad Krásna Hôrka. Rod Péchyovcov i sám Emanuel však upadli takmer do úplného zabudnutia.

(Roman Holec: rh1918@yahoo.com)

(Judit Pál: pj1867@yahoo.com)

Zusammenfassung

Vier Zusammentreffen und zwei Karrieren (Graf Gyula Andrásy und Graf Emanuel Péchy)

Der Artikel befasst sich mit zwei ungarischen Aristokraten des 19. Jahrhunderts, die von dem heutigen ostslowakischen Gebiet stammten und lange sowohl regionale als auch gesamtstaatliche Politik ausdrucksvoll prägten. Zum ersten Mal trafen sich beide als harte politische Gegner vor der Revolution 1848/1849 im Komitat Zemplén. Péchy war damals ein loyaler Konservativer und Aristokrat im Dienste des Staates, Andrásy gegen Wien und für Reformen eingestellte Liberale. Nach dem österreichisch-ungarischen Ausgleich 1867 wechselten sich beide zu den politischen Mitarbeitern, wenn Andrásy als Ministerpräsident seinen alten Gegner Péchy zum königlichen Kommissar von Siebenbürgen ernannte. Politisch sind sie näher geworden und Péchy sollte für die Integrierung dieses Gebietes verantwortlich sein. Als echter Bürokrat war für ähnliche nicht leichte Aufgabe mehr als geeignet. Die dritte Ebene der Zusammenarbeit bildete die regierende Liberale Partei. Hier als Parteigenossen und Abgeordneten erlebten verschiedene politische Parteidiskussionen, sogar Parteikonflikte. Zum vierten Mal trafen sich beide Aristokraten kurz vor dem Tod schon als politische „Rentner“ auf einer Familienhochzeit, infolgedessen sie zu den Verwandten wandelten. Es blieb damals die Zeit nur für die Erinnerungen.

Eine mikrohistorische analytische Darstellung schilderte die aristokratische Welt in der Konfrontation mit der allmählich sich modernisierenden Gesellschaft.

³⁵ Podrobnejšie KÁROLYIOVÁ, K: Červená grófká spomína. Bratislava 1967.

Slováci na maďarskom území Abovskej a Zemplínskej stolice (v 18.-1. ½ 20. storočia)¹

PETER ZUBKO

Katedra histórie, Teologická fakulta Katolíckej univerzity, Košice

Problematika Slovákov a slovanského etnika na dnešnom maďarskom štátnom území historického Abova a Zemplína je veľmi zaujímavá a dosiaľ málo prebádaná téma. Toto územie bolo do roku 1804 súčasťou Jágerskej diecézy (Eger – Maďarsko), od roku 1804 sa stalo súčasťou Košickej diecézy (Košice, Cassovia, Kaschau, Kassa – Slovensko). Katolícka cirkev od Tridentského snemu robila kánonické vizitácie, aby mala prehľad o stave Cirkvi na navštívených územiach. V Jágerskej diecéze bolo možné precízne kánonické vizitácie vykonať až v 18. storočí. Avšak nešlo len o vnútrocirkevnú záležitosť, ale aj o záležitosť štátnu. Osvietenský panovníci si boli vedomí potenciálu, ktorý mala Katolícka cirkev, boli si vedomí jej dominujúceho postavenia, a preto tieto okolnosti využili na to, aby sa kánonické biskupské vizitácie v jednotlivých stolicách konali aj v mene panovníka. Takto získané vizitačné protokoly sa stali zdrojom informácií aj pre kráľovských úradníkov stolice. Kráľovský mandát a veľmi dlho doznievajúce vedomie, že všetci protestanti vzišli z Katolíckej cirkvi, a preto má na nich istým spôsobom Katolícka cirkev nárok, znamenali, že samotné vizitovanie sa týkalo nielen katolíkov a gréckokatolíkov, ale aj schizmatických rusínov (pravoslávnych), kalvínov, luteránov, ba vo vizitáciách nachádzame aj informácie o židoch. Z kontextu vizitácií je zjavné, že informácie o katolíkoch sú často nie bezprostredné, ale len sprostredkované, ale vierohodné.

Vznik týchto vizitácií mal presnú procedúru. Už niekoľko rokov alebo aspoň výrazne dlhý čas pred biskupovou návštevou sa často konali dekanské vizitácie. Dekan (vicearchidiakon) s pomocou farára alebo farár samostatne spísal vizitačný protokol. Viaceré takéto protokoly sa stali východiskom k biskupskej vizitácii; niekedy sa však nepoužili z rôznych príčin – došlo k zmene farára, vicearchidiakona, dekanská vizitácia nebola dostatočne precízna alebo nebola úplná, bolo treba zodpovedať ďalšie otázky atď. Pred samotnou biskupskou vizitáciou dostal farár otázku, na ktorú mal osobne zodpovedať. Robilo sa to vo forme protokolu – dotazníka štýlom otázka – odpoveď. Tieto otázky boli takmer všade rovnakého znenia, preto o jednej problematike máme odpovede, ktoré by mali mať jednotný charakter. Biskupský úradník celý text kánonickej vizitácie dôkladne skontroloval a urobili sa tri rovnopisy: jeden pre biskupa a jeho archív, jeden pre farára a jeho archív a jeden pre úradníkov stolice, v ktorej príslušná fara ležala. V 18. storočí boli vykonané dve kánonické vizitácie – za biskupa Františka Barkóczyho² (1749) a biskupa Karola Eszterházyho (1769-1772). Kánonické vizitácie a materiály, z ktorých čerpá táto štúdia, pochádzajú z pôvodného archívu jágerských biskupov a týkajú sa všetkých farností predmetného územia, nakoľko sa zachovali archívne pramene. Materiály týkajúce sa farností Abovskej, Šarišskej a Zemplínskej stolice, boli po vzniku Košickej diecézy (1804) prevezené do Košíc, aby z nich mohol vychádzať pri spravovaní diecézy košický biskup. V košickom arcibiskupskom archíve sa nachádzajú dodnes.³

Problematika slovenského etnika je v tejto štúdií zmapovaná práve na základe spomenutých

¹ Štúdia je súčasťou riešenia projektu VEGA: Protonacionalizmus na Slovensku a v strednej Európe, podmienky formovania národnej identity pred rokom 1780, č. 2/4088/04.

² Príezviská sú zásadne prepísané tak, ako sa nachádzajú zapísané v citovaných prameňoch, poslovenčené boli len krstné mená. Čo sa týka názvov lokalít, v nadpisoch sú uvádzané podľa súčasného maďarského pravopisu, v texte, kde sa odvolávame na pramene, je názov lokalít citovaný podľa tvarov, ako ich uvádzajú citované pramene (názvy v 18. storočí ešte neboli pospájané do jedného slova, ako je to dnes; niektoré lokality sú dnes zaniknuté alebo splynuli s väčšími sídlami), ale s prihliadnutím k dnešnému pravopisu.

³ Porov. Archivum Archidioecesis Cassoviensis (Archív Košickej arcidiecézy), fond Košické biskupstvo (ďalej len: AA-Cass), Districtualia – Visitationes canonicae.